

De Kardinaal Willem van Enckevoirt en zijne Bloedverwanten.

I.

De familie van Enckevoirt.

Verschillende geschiedvorschers hebben het leven van den grooten Nederlandschen Kardinaal Willem van Enckevoirt beschreven, zooals *van Heussen*, Batavia sacra 1716, *Butkens*, Tome II lib. XI, *Burman* Hadrianus VI 1727 *de Cantillon* Délices du Brabant 1757, *Diercksen* J. C. Antwerpia Christo nascens 1773, *Miraeus* codex 1624, *Gouthoeven* chronycke 1636, *Royaards* H. Levensbericht, *Schutjes* Bisdom 1876 en andere, zoodat over zijne gesta keuze van litteratuur bestaat. Wij wenschen dan ook niet al de bijzonderheden van dit aan verdiensten jegens de H. Kerk zoo rijke leven op nieuw voor oogen te voeren, maar alleen daarvan een overzicht te geven, in verband met mijne onderzoekingen en bevindingen in de Staatsarchieven, bizonder in dat van 's-Hertogenbosch. De Kardinaal, dat is voldoende bekend, werd geboren te *Mierlo*, in Noordbrabant op 22 Januari 1464. (Wisgrill pag. 398).

In de verschillende werken leest men nu, dat zijn vader *Willem* heette, van zijne moeder niets bekend was, en dat zijn vader en familie ook te *Maastricht* gewoond hebben.

Mijn onderzoek heeft zich bizonder gericht op die drie punten. Een geluk is het daarbij, dat het archief van Mierlo te 's-Hertogenbosch zeer ver terugloopt, dat er een oud cijnsboek der heerlijkheid bestaat, waar Willem of Magister Willem, zooals hij genoemd wordt, met zijne eenige zuster herhaaldelijk voorkomen en het archief van het Provinciaal Genootschap in 's-Hertogenbosch zelfs nog een portret en brieven van den Kardinaal bezit.

Wel zijn die bronnen met oogentergend, klein schrift geschreven en mag men van den XV^{en} eeuwsehen schrijver geen XXe eeuwse vaardigheid eischen — maar geduld en ambitie in het onderwerp maken de moeite weer goed.

Men zocht, om eene oplossing voor den naam te vinden, eene plaats of gehucht of huis of hoeve in Mierlo, waarnaar het geslacht genoemd werd -- maar deze was niet te vinden; in *Helden*, echter niet zoo erg ver van Mierlo, vond ik een plaatsnaam en *hoeve Enckevoirt* en nog komt ook in Helden, Maasbree, Sevenum, Blerick de familienaam voor. *Mierlo* is de zetelplaats der van Enckevoirts, reeds zeer vroeg — maar mogelijk is het, dat in de XIVe eeuw een tak uit *Helden* naar Mierlo getrokken is; ten bewijze het volgende:

In de leenregisters van het vorstendom Gelre vind ik onder *Helden*: Den hof te Enkevort met sijnen tobehoor, gelegen in den Kerspel van Helden, in der herschap van Nathel, tot Gelresche rechten ontfinck Simon van Enkevort a^o 1415.; Idem ontfinck eenen hof gehejten Simons hof van Ynckevoirt a^o 1424; Peter van E. ontfinckt dat goet *ten Campe* ofte Ynckevoirt gehejten a^o 1429; Simon v. E. idem a^o 1451; Idem 1465, 1473, 1492; Bastian van Inckefort, erve sijnes oomes Simons 12 Juni 1520, Peter v. I. erve sijnes vaders Bastians 9 Octobris 1570, met believen sijns aldsten broeder Heijnten v. I.

In *Helden* waren van Enckevoirts op de hoeve Enckevoirt gezeteld, terwijl het zeer opmerkelijk is, dat het adellijk wapen der familie van Bree (Maas-bree) uit die

streek afkomstig en daar gegoed dezelfde drie uitgespreide adelaars draagt als het wapen der van Enckevoirts.

Voor een afkomst, verblijf of wonen te *Maastricht* heb ik niet het minste bewijs gevonden. Vermoedelijk heeft men dit alleen gegrond, op het feit, dat in de Maastrichtsche kapittels herhaaldelijk van Enckevoirts als geestelijke waardigheidsbekleeders voorkomen — maar in die dagen bestond nog het verderfelijke gebruik van het toekennen van winstgevende ambten, zonder dat de persoon soms zelfs behoefde te resideeren. Dit is te *Maastricht* ook vermoedelijk het geval geweest. Dat Willems vader te Maastricht gewoond heeft, is door niets bewezen.

De geboorteplaats van den Kardinaal is *Mierlo* en wel het gehucht Beerenbroek. De kardinaal had er nog bezittingen.

Het cijnsboek zegt blz. XXII verso boven.

„Meester *Willem van Enckevoirt* ende *Lijsbeth* sijnre Suster uut huys ende hoff, dat *Goerden* (d.i. Goyart, hun vader) aencomen was van *Jan Mijs* (Goyarts schoonvader) in 't dorp gelegen.”

„Idem uut den gedeelte van erffs in Scoeylen (gehucht van Mierlo) gelegen ende an der erff die *Heylwich Jan Mijs Wijff* (Goyarts schoonmoeder) te wesen plach.”

„Item kijnde (re)n *Goyart Henricsoen van Enckevoirt* te weten *Willem* ende *Lysbet*, uit erffenis ende gedeelt *Mechtelden sijnre moder*, enz.”

Door deze aantekeningen verdwijnt ook de bewering, dat des Kardinaals vader Willem heette en weten wij den naam zijner moeder en verdere verwanten.

II.

Des Kardinaals ouders en grootouders.

De Kardinaal Willem van Enckevoirt had slechts ééne zuster. Met deze beide zou deze Mierlosche stam uitge-

storven zijn; maar Elisabeth huwde Geraert Michielsz uit 's-Hertogenbosch, die aldaar schepen was (1557) en eene aanzienlijke plaats in het stadsleven innam. Nu namen de Michiels'en en de daaruit voortkomende Lombaerts'en en Stooters'en ook aanzienlijke Bossche families den naam v. Enckevoirt bij den haren aan en noemden zich Michiels v. E., Lombaerts v. E., en Stooters v. E. en kwartileerden, waar noodig, hare wapens met de Enckevoirtsche arenden. Uit deze Michiels v. E. komen dan ook nog de Oostenrijksche en Pruisische geadelde van Enckevoirts voort, die hun eigen naam verwisseld hebben voor den eenmaal zoo glanzenden naam van het Mierlosche geslacht.

Want uit alles blijkt, uit alle acten in de protocollen, dat de van Enckevoirts te Mierlo goed gezeten waren, in de schepenbank zaten, verwant waren aan de eerste families in 't dorp, als van den Horrick, Mijs, Smollers, Riemsleger, en andere — maar van eene verwantschap met de bezitters der heerlijkheid, met de van Grevenbroecks is niets te vinden. Men vindt dan ook vele van *Enckevoirts* om dien tijd in Mierlo en volgens de ruwe zeden dier tijden worden er dikwijls legaten gemaakt aan afstammelingen, die een schuinbalk over hun wapen moesten trekken.

Naast de hooggestegen Bossche verwanten van den Kardinaal, die zijn naam aan den hunne verbonden hadden, trof ik in de schepenregisters 's-Hertogenbosch no. 109 fol 350 in 1514. Peter, zoon van Willem Sijmons van Enckevoirt, die een huis in de Putstraat aldaar koopt; deze Peter was smid van beroep.

Uit de verschillende acten, uit het cijnsboek boven aangehaald volgt: dat des Kardinaals grootvader heette I Henric van Enckevoirt, gehuwd met Machtildis des Kardinaals: vader, II *Goyart* of *Goert van Enckevoirt*, gehuwd met *Joanna Mijs*, dochter van *Jan Mijs* en *Helwigis* en dat III *Goijarts* kinderen: de Kardinaal *Mr. Willem van Enckevoirt* en *Elisabeth van Enckevoirt* waren.

Geraert Michielsz. De voornaam *Goijart* en *Willem* bleven in de Oostenrijksche en in de Pruisische bewaard.

De bewering, dat des Kardinaals vader *Willem* heette, zijne moeder niet bekend is, die door verschillende acten kan tegengesproken worden, is hierdoor, meen ik, genoegzaam weerlegd.

III.

Des Kardinaals leven en dood.

Willem van Enckevoirt, geboren 22 Jan. 1464, was van kloeke gestalte. Hij droeg een grooten, langen baard en was volgens het portret, geschilderd door Hans Holbein d. j. en een gekleurde teekening, aanwezig op het Provinciaal Genootschap te 's Hertogenbosch iemand van een rustig, kalm en vastberaden karakter.

Hij studeerde te Leuven en sloot daar vriendschap met den lateren paus Adrianus VI „ex eadem inferiori Germania vetus ejus familiaris“ welke vriendschap hem in zijne verdere geestelijke loopbaan zoo zeer te stade zou komen.

Hij schreef te Leuven eene rede aan de theologische faculteit (Zie nomenclator S. R. Carden, Tolos 1641 pag. 120) en werd er meester in de godgeleerdheid. Toen hij het H. Priesterschap verkoren had, werkte hij met ernst, toewijding en in bescheidenheid. Bleef Willem een spanne tijds te Mierlo, men beriep hem den 1 Mei 1493 als stiftsheer van de collegiale kerk van Tongeren. De herinnering aan dien gelukkigen tijd, werkte later nog sterk na. Hij werd een der begunstigers van het Tongersche hospitaal. Rome schonk hem toen een Kanonikaat aan het Akener Maria Munster (6 Jan. 1494); dan het vicariaat van Assche bij Brussel, een kanonikaat te Antwerpen en wordt dan naar Rome tot het Pauselijk Hof beroepen.

Willem van Enckevoirt was 34 jaren toen hij naar Rome ging en eene inschrijving in het broederschapsregister van het Hospitium St. Maria dell' Anima kan daarvan

doen blijken. Daarin staat met een duidelijk, stevige handschrift met staande letters „Ego, Wilhelmus de Enckevoirt, canonicus ecclesiae beatae Maria Aquensis, Leodiensis dioceseos, receptus fui in confraternitatem dicti hospitalis die XXII mensis Maii 1498“.

Ik Wilhelmis d. E., Kanunnik der kerk van de H. M. te Aken, diocees Luik, ben opgenomen in de broederschap van gezegd hospitaal 22e der maand Maart 1498.“ Een latere hand schreef erbij „postea Anno 1523 ab Adriano Sexto factus Cardinalis,“ later anno 1523 door Adriaan VI tot Kardinaal verheven.“

Willem werkte te Rome aan de Curie; in de stichtingsacte van een altaar te Mierlo van Paus Julius II van 15 Kal. Sept. 1506 (Zie Royaards pag. 61) wordt hij genoemd, scriptor, cubicularius et familiaris noster, notarius noster. Willem was toen reeds hoog in aanzien geklommen. Nog vloeiden hem uit het vaderland en van elders de waardigheden toe. 7 februari 1505 kreeg hij de prebende van den overleden domheer Jan van Renesse; in 1506 werd hij aartsdiaken van Amenne; in 1513 kreeg hij de praeposituur van eene kerk bij Praag en werd zijne aanspraak op het Kanonikaat in Luik erkend. In 1519 koos het Kapittel van Sint Jan in 's Hertogenbosch hem tot deken en in 1520 benoemde het Kapittel van St. Cassius in Bonn tot proost. Deze Kapittels wilden zich verzekeren van den invloedrijken steun van hun geleerden en toen reeds machtigen landgenoot.

In 1517, moet men niet vergeten, was hij gevolmachtigde van Keizer Karel de Ven aan het Pauselijk Hof geworden.

Bij al die schitterende eereambten bleef Willem zijne bescheidenheid, zijne werkzaamheid aan de Curie behouden, zooals blijkt uit een aantal acten in het Marburger Rijksarchief door hem geschreven en door Paus Leo X 11 Mei 1517 uitgevaardigd.

Maar Adrianus vriendschap en de erkenning zijner verdiensten benoemden hem tot de hoogste waardigheid.

Toen Adriaan, bisschop van Tortosa in Spanje, 9 Januari 1522 tot paus gekozen was, kon deze niet dadelijk naar de eeuwige stad gaan en machtigde den vriend zijner jeugd hem als paus Adriaan VI uit te roepen en benoemde hem tevens tot pauselijk legaat in Duitschland en bestuurder van het bisdom Tortosa. Dan benoemde de Paus hem tot proost van de pauselijke kapel en dan werd Willem van Enckevoirt, tot titulair presbyter Kardinaal der H. Roomsche Kerk benoemd. In de bulle van benoeming wijst de Paus op, dat Willem van Enckevoirt 20 jaar lang met ijver gediend heeft.

Willem van Enckevoirt was de eenige Kardinaal door Paus Adriaan benoemd in zijn korten regeeringstijd van 9 Januari 1522—18 Oct. 1523, toen de dood hem tot een ander leven riep, nadat hij eerst Willem nog tot uitvoerder van zijn laatsten wil benoemd had.

Toen zijn vriend overleden was, trok de Kardinaal zich uit het openbare leven terug. Hij was toen bijna 60 jaren oud en had een werkzaam leven achter zich. In 1530 koos de Paus hem uit de rij der Kardinalen, om de zalving des Keizers tot Koning van Lombardije te verrichten. Hij ontvangt in pauselijk gewaad op het hooge altaar den Keizer te Bologna. Karel V legde in zijne handen den eed af. Ten teeken van dankbaarheid verhief Karel de Ve den zoon der zuster van den Kardinaal in den adelstand, dien de familie nog bezit.

Hiermede was Willem van Enckevoirt op de hoogste sport gestegen. Hij, de nederige zoon van het bescheiden Brabantsche dorpje vorst en prins der kerk, geeerd en gezien door de grooten dezer wereld — maar steeds aan zijn vaderland, zijn dorp denkend, Hij stierf te Rome 19 Juli 1534, 70 jaar oud, en werd 20 Juli 1534 begraven in de Kerk der Anima; zijn mausoleum staat er nog. Hij rust in marmer, in hoogverheven beeldhouwwerk als slapende op zijne tombe. Boven zijne beeltenis zegent God de Vader hem. De twee arenden van zijn wapenschild dragen de tombe.

Zijne stichtingen te Mierlo.

Zegden wij boven reeds dat de Kardinaal tegenover Mierlo steeds vrijgevig was, het bewijs vinden wij in het stichten van een altaar in die kerk en de bezoldiging van een priester (1506). Maar de stichting van het Apostelhuis zette de kroon op zijne vele kleinere giften.

In Mierlo werd een hospitaal gesticht voor 12 arme of zieke lieden uit Mierlo. Eerst in 1541 kon het in gebruik genomen worden. Het lag kort op het gehucht Beerenbroek, het stamgehucht der van Enckevoirts en lag aan den Haagschen loop, kort bij den tegenwoordigen spoorweg en niet verre van Helmond.

In het meergemelde Cijnsboek staat:

„Heer Willem Lombarts van Inckevoirt van den goede(re)n van den *Apostelkens van Inckevoirt*, uut de helft van een stuck bempts, gelegen in Hoest 1 ph. dlr.“

De pastoor en kerkmeesters beheerden het Apostelhuis en Schutjes geeft in zijne kerkelijke Geschiedenis van het Bisdóm 's Hertogenbosch de opvolging der rectoren.

Maar de reformatie kwam en toen was het gedaan met de vrome stichtingen. Al wat aan Roomschzijn herinnerde moest vernietigd worden. Het Apostelhuis kwam ledig te liggen, en in 1648, toen Brabant onder de Generale Staten kwam, werd de toestand der Katholieken er niet beter op.

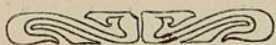
Boeken zijn te vullen met de middeltjes en middelen, die de Hoogschouten en andere hooge Staatsdienaren er op na hielden, om de Roomsche bevolking te plagen en haar de uitoefening van haar eigen aangeboren, overgeleverde en bewaarden Godsdienst lastig te maken of te beletten. Die tijd is een schande geweest voor de bestuurders en mag nog wel eens van kortbij gezien worden, als men ons soms van onverdraagzaamheid durft beschuldigen. Men sloeg het Katholiek Brabant en Zuid-Limburg in boeien en vor-

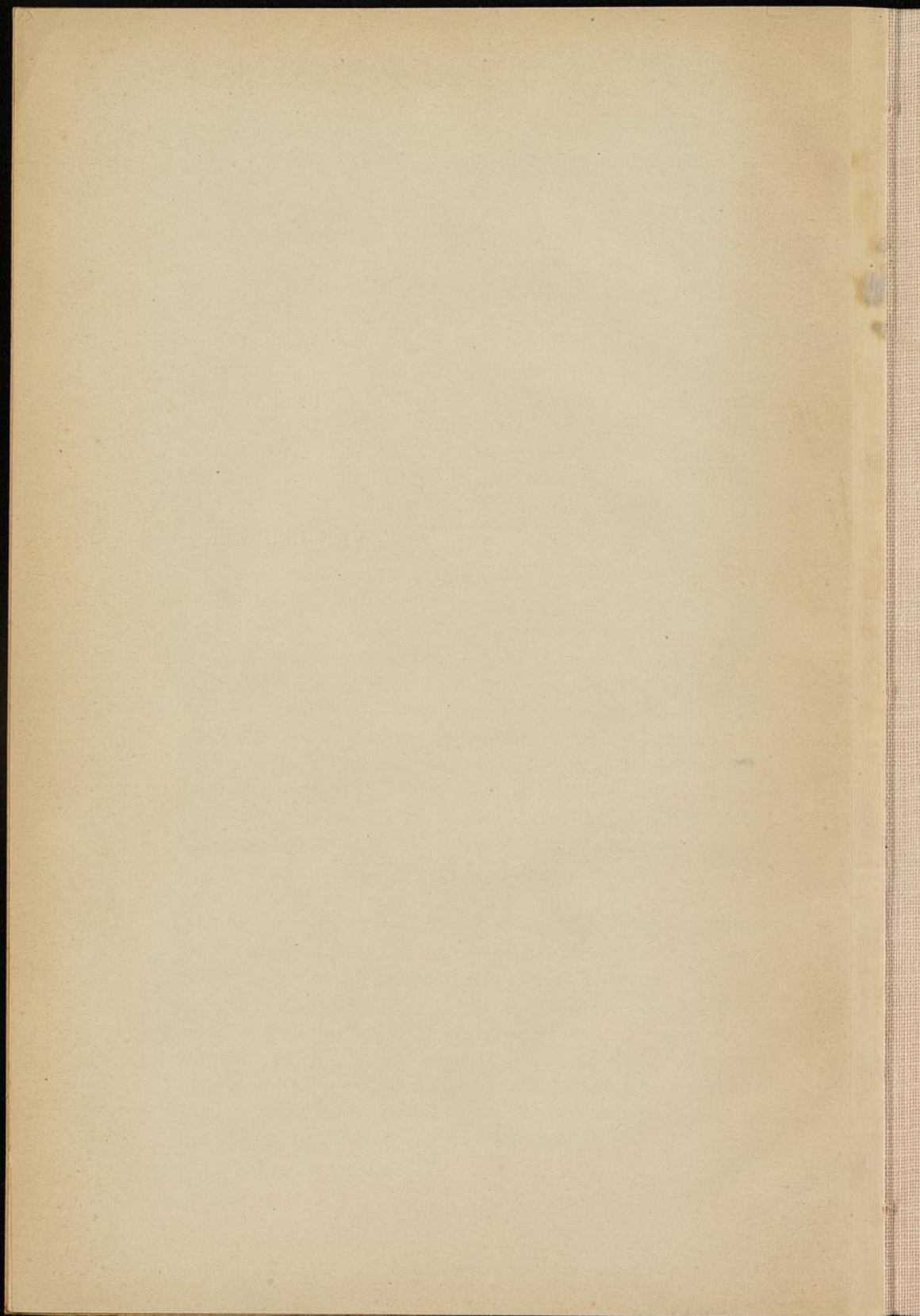
derde nog, dat men de dwangijzers kuste en als recht verdiend beschouwde.

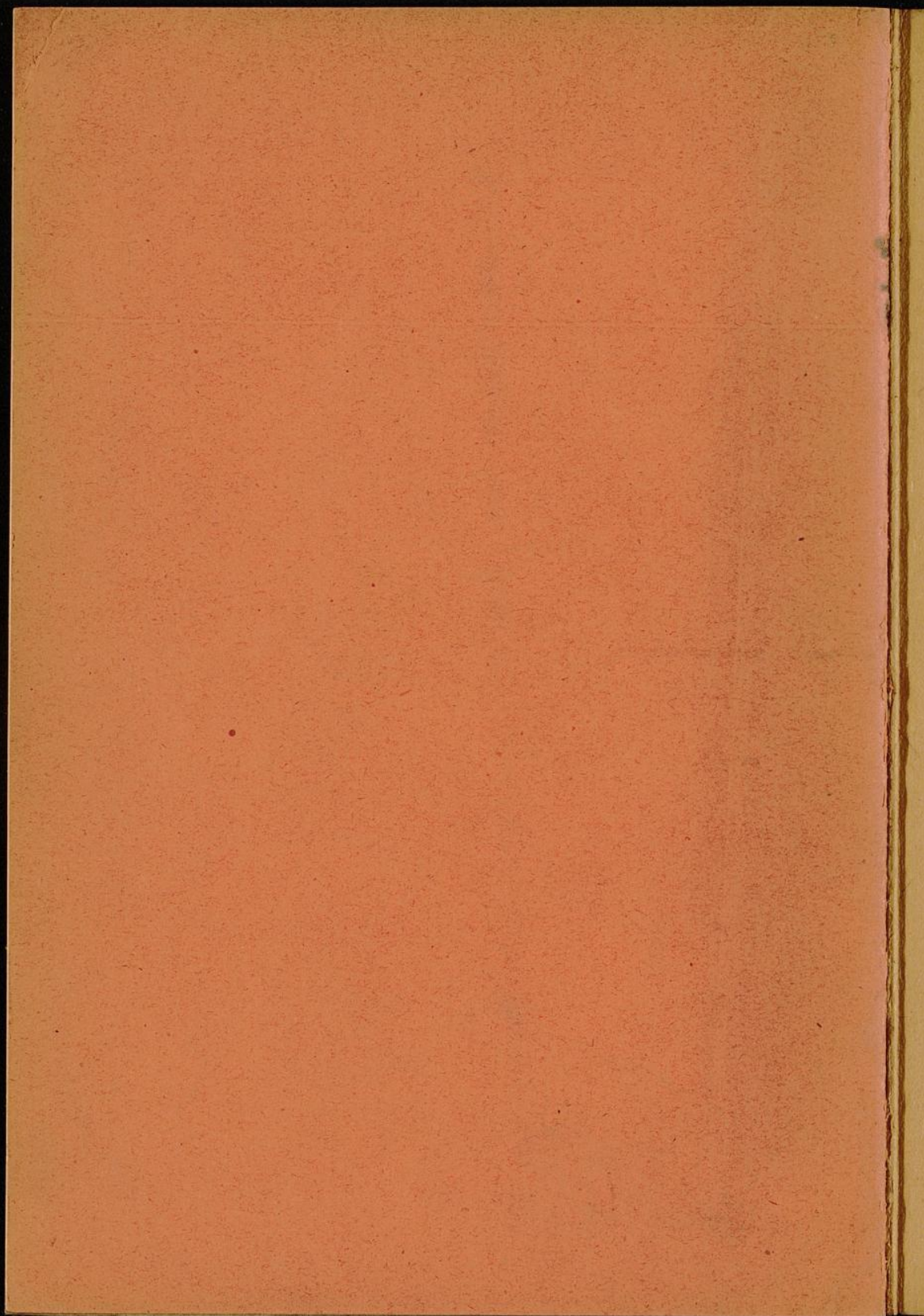
Gelukkig zijn die tijden verdwenen, al spookt het ook af en toe, in de politiek-drijvende nieuwsbladen tegen Rome en al wat Roomsche is.

De Generale Staten konden echter eene zoo blijkbaar weldadige stichting tusschen eene geheel Roomsche bevolking niet doen verdwijnen. Zij stelden bezoldigde beheerders aan en in den Franschen tijd ging de stichting weer aan de katholieken over. De kapel werd begin der vorige eeuw afgebroken. Het Apostelhuis verloor ook zijne bestemming; de inkomsten kwamen aan het liefdadigheids-gesticht in het dorp zelf, zoodat gedeeltelijk de bedoeling van den vromen stichter gevolgd wordt.

A. F. VAN BEURDEN.

© The Tiffen Company, 2007

TIFFEN Color Control Patches

Centimetres

Inches